

Lääkkeiden väärinkäyttö ja lääkkeellistyminen – yhteiskuntatieteellinen näkökulma

Riikka Perälä, tutkijatohtori, HY, sosiaalitieteiden laitos
Alkoholi- ja huumetutkijain seminaari

6.3.2013

Tieteiden talo

Lähtökohta

- Yhteiskuntatieteiden piirissä 2000-luvun aikana yleistynyt keskustelu hyvinvointipolitiikan ja ylipäätään eri elämän osa-alueiden ”lääkkeellistymisestä”
  - Pharmaceuticals are apparently playing an increasing role in people’s lives, leading some to refer to ‘pharmaceuticalization’, the ‘pharmaceutical person’, and the ‘pharmaceutical’ imagination’ (...) I define ‘pharmaceuticalization’ as ‘the process by which social, behavioural or bodily conditions are treated or deemed to be in need of treatment, with medical drugs by doctors or patients’

-John Abraham, 2010, Sociology

Muita lääkkeellistymisen määritelmiä

- *Lääketeollisuuden* lisääntynyt rooli terveyden ja sairauden hoidon määrittelijöinä
  - Vrt. medikalisaation käsite, jota on käytetty perinteisesti kuvaamaan lääketieteen ja lääkäreiden valtaa
- Lääkehoidon lisääntynyt rooli *kansallisten terveystalouksien* strategiana/osastrategiana
- Elimistön eri tilojen – psyykkiset, somaattiset – *lisääntynyt hoito tai hallinta lääkkeiden avulla*
- Lääkkeiden käyttö *arki-elämästä selviytymisen ja myös sen ”parantamisen” keinona*

Esimerkkejä lääkkeellistymisestä

- Mielen terveyden hoito Suomessa (Hautamäki, Helén ja Kanula 2009)
- Psykelääkkeitä käyttävien osuuden kolminkertaistuminen 30 vuodessa
  - Vuonna 2009 hieman alle 20 prosenttia väestöstä eli jonkin psykelääkkeen vaikutuksen alaisena päivittäin (rauhoittavat ja uni- ja masennuslääkkeet)
  - Leimallista yleistymiselle on ollut samanaikaisesti tapahtunut mielen terveysongelmien avohuoltoistuminen
  - Myös lääkevalmistajilla ollut aktiivinen rooli esim. masennuslääkkeiden markkinoijina lääkäreille
  - Pois sairauden hoidosta hyvän elämän markkinoitiin

Esimerkkejä...

- Itselääkinnän kasvu
  - Itsehoitolääkkeiden tukkumyynti vuonna 2010 oli 208 miljoonaa euroa, mikä on lähes 40 % enemmän kuin vuonna 2001 rahan arvon muutokset huomioiden (2011)
  - Fimea on strategiassaan linjannut edistävänsä itsehoidon tutkimusta sekä laativansa lääkkeellistä itsehoitoa ohjaavan kansallisen itsehoito-ohjelman
  - (Sic! Fimean verkkolehti, 2011)

Lääkkeellistymisen hyötyjä/haittoja

- Yhä useampi saa helpotusta vaivoihinsa helposti ja nopeasti
- Keinovalikointien vähentyminen: vain lääkkeet nähdään ainoiksi tehokkaiksi hoitomuodoksi
- ”Disease mongering” eli jatkuvasti uusien lääkehoitoa vaativien sairauksia diagnosoiminen tai ”keksiminen”
- Lääketeollisuuden vaikutusvallan kasvu, joka voi vääristää lääkemarkkinoita
- Kansanterveyden ”lääkkeellistyminen” eli esim. lääkehoidon leviäminen sosiaali- ja terveyspolitiikan keskeiseksi strategiaksi

Opiaattiriippuvuuden hoidon lääkkeellistyminen: kaksi näkökulmaa

- Muistiossa (s. 21) todetaan aivan oikein, että Suomeen uhkaa syntyä ”syrjäytyneitä erityisryhmiä ja kokonaisia alakulttuureja, joiden elämään liittyy keskeisesti huumausaineiden käyttö”. On syytä korostaa, että ylläpitohoito ei ole tehokas keino torjua alakulttuurien syntyä. Esimerkiksi hollantilaiset kokemukset osoittavat, että metadonihoidossa olevat pitävät yllä kiinteitä yhteyksiä muihin huumeiden käyttäjiin ja jatkavat näkyvää parveiluaan muun väestön harmiksi
- Klaus Mäkelä & Kari Poikolainen, YP, 2001
- Mäkelä ja Poikolainen haluavat kieltää opiaattiriippuvaisilta korvaushoidon, jos se aloitetaan liian aikaisin tai jos siihen ei liity riittävän tasokasta psykososiaalista kuntoutusta (...) On huomattava, että jo pelkällä lääkehoidolla on saatu aikaan merkittävää elämänlaadun parantumista useimpien, joskaan ei kaikkien asiakkaiden kohdalla
- Pentti Karvonen, YP, 2001

- Miten lääkkeellistymisestä käydyn keskustelun avulla voi ymmärtää lääkkeiden väärinkäyttöä?
- Miten lääkkeellistyminen vaikuttaa hoito/hoivatyöhön? Minkälaista hoitoa/hoivaa tuottaa ja miksi?

Lääkkeellistyminen ja lääkkeiden väärinkäyttö

- Lääkehoito nähdään ainoana toimivana keinona oman huonon olon lievittämiseen
- ”Itsehoidon” ja ns. päihdekäytön välisen rajan hämärtyminen
- Lääkkeiden käyttöön perustuvien identiteettien ja alakulttuurien muotoutuminen

Lääkkeellistyminen ja hoiva

- Lääkkeellistyminen itsehoidon ja ”itsehallinnan” kustannustehokkaana välineenä, joka voi johtaa pahimmillaan ns. virallisten/ammatillisten hoito- ja hoivastruktuureiden ja käytäntöjen häviämiseen
- Myös lääkehoito itsessään voi köyhdyttää ja ”teknistää” erilaisten sairauksien hallintaa

Havaintoja opiaattiriippuvaisten haittoja vähentävästä korvaushoidosta (Perälä & Leppo, meneillään oleva tutkimus)

- Lääkehoito sitoo hoitajien resursseja yhä useammin lääkkeen hallintaan potilaiden kanssa työskentelemisen sijasta
- Etenkin hoidolle annetut niukat resurssit tekevät hoidosta helposti ”liukuhihnamaista” lääkkeenjakehua, jonka sekä potilaat että työntekijät kokevat epätyytyttäväksi
- Lääkehoito koetaan helposti kustannustehokkaaksi tavaksi hoitaa opiaattiriippuvuutta, mutta vaatisi itse asiassa paljon resursseja sekä uusia tapoja ajatella hoitoa/hoidettavien ja hoitajien välistä suhdetta

Pohdintaa

- Lääkkeellistyminen yhtenä 2000-luvun keskeisimmistä terveydensosiologisista tutkimuskohteista
- Suomessa sovellettu yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmana muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta vielä hyvin vähän
- Lääketeollisuus kasvava teollisuudenala, josta on kaavailtu mm. Suomen talouden ”pelastajaa”
- Sekä lääkkeellistymisen negatiivisista että puolista olisi hyvä saada tulevaisuudessa enemmän tutkimusta